

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО ТА ПРАВО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

УДК 341.24

Ахметов Р. Р.,
асpirант кафедри порівняльного і європейського права
Інституту міжнародних відносин
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ЕНЕРГЕТИЧНА БЕЗПЕКА В ПРАВІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

ENERGY SECURITY IN THE EUROPEAN UNION LAW

Енергетична безпека – одна з найважливіших складових частин національної безпеки країни, другий за важливістю компонент державної політики безпеки після національної оборони. У статті розглянуто моделі енергетичної безпеки, поняття енергетичної безпеки, надані різними міжнародними організаціями. Велика увага приділяється тлумаченню енергетичної безпеки Європейським Союзом, аналізуються акти Євросоюзу у сфері енергетичної безпеки.

Ключові слова: енергетична безпека, міжнародна енергетична безпека, внутрішній ринок природного газу, Європейський Союз, зовнішній аспект енергетичної безпеки, внутрішній аспект енергетичної безпеки.

Энергетическая безопасность – одна из важнейших составляющих национальной безопасности страны, второй по важности компонент государственной политики безопасности после национальной обороны. В статье рассмотрены модели энергетической безопасности, понятия энергетической безопасности, предоставленные различными международными организациями. Большое внимание уделяется толкованию энергетической безопасности Европейским Союзом, анализируются акты Евросоюза в сфере энергетической безопасности.

Ключевые слова: энергетическая безопасность, международная энергетическая безопасность, внутренний рынок природного газа, Европейский Союз, внешний аспект энергетической безопасности, внутренний аспект энергетической безопасности.

Energy security is one of the most important components of national security, the second important component of the national security policy after national defense. The article deals with models of energy security, definition of "energy security", provided by various international organizations. Much attention is paid to the interpretation of "energy security" by the European Union, and analyzes the acts of the European Union in the field of energy security.

Key words: energy security, international energy security, the internal market for natural gas, the European Union, the external dimension of energy security, the internal aspect of energy security.

Вступ. Проблема енергетичної безпеки стала сьогодні у світовому контексті. Не дивно, що вона ставала предметом обговорення й ухвалення певних рішень у ХХІ ст. в Раді Безпеки ООН і на засіданнях Великої Вісімки, ОБСЄ і НАТО.

Ще у 2002 р. Комісія Європейського Союзу (далі – ЄС) назначала: «Побудова внутрішнього ринку природного газу та забезпечення надійності поставок є сумісними цілями. Очевидно, що єдиний газовий ринок, який добре функціонує, повинен отримувати достатній рівень надійних газових поставок із диверсифікованого кола джерел постачання. Тому інтегральною частиною створення внутрішнього газового ринку ЄС є заходи, що забезпечують надійність поставок у новому ринковому середовищі» [8]. Водночас термін «енергетична безпека» увійшов у широкий вжиток у світовій політиці та міжнародних відносинах із 1973 р., коли настала перша глобальна енергетична криза [5].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Енергетичну безпеку Європейського Союзу досліджували С. Білоцький, Я. Яковенко, С. Дяченко, О. Чернецька, Ю. Гаряча, які акцентували увагу на енергетичній політиці Євросоюзу у сфері правового регулювання енергетичних відносин. Оскільки Європейський Союз залишається одним із найбіль-

ших споживачів природного газу у світі, тому саме дослідження поняття енергетичної безпеки в праві Євросоюзу є необхідним для розуміння всього організаційно-правового механізму функціонування Євросоюзу у сфері енергетики.

Мета статті – проаналізувати поняття енергетичної безпеки, надані різними міжнародними організаціями та актами Європейського Союзу.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні не існує єдиного загальнозвіданого визначення поняття «енергетична безпека». Міжнародне право не має жодного універсального договору з цією проблематикою. У науці сформувалися два погляди на енергетичну безпеку: глобалістський, який уособлює західний світ споживачів енергетичних ресурсів, який має умовну назву «модель «вашингтонського консенсусу» – зняття політичних бар’єрів, інвестиції, лібералізація торгівлі та цін, низка інших заходів, що стимулюють кооперацію та здорову конкуренцію в енергетичній сфері [17]. І другий – модель «пекінського консенсусу», згідно з якою пріоритет надається державному контролю щодо ресурсів, постачання і навіть цінової політики [15]. Завдяки цьому енергетика може використовуватися інструментом державного тиску як у межах власної держави, так і за її межами .

У межах міжнародних організацій уперше визначення поняття енергетичної безпеки було надано Міжнародним енергетичним агентством (MEA) в 1985 р. як «достатнє постачання енергії за прийнятною ціною». У 1993 р. поняття енергетичної безпеки було доповнено позиціями з охорони навколошнього середовища та про вільну торгівлю, а у 2004 р. енергетична безпека стала визначатися MEA як «доступна енергія в будь-який час і в будь-яких формах, у достатніх кількостях, за прийнятними і/або ймовірними цінами..., доступність нафти і газу в достатніх кількостях, навіть у разі ризику порушення постачання». Світовий банк надає таке визначення енергетичної безпеки: «Забезпечення адекватних і надійних поставок енергоносіїв у формах безпечних для навколошнього середовища за конкурентними цінами» [12].

У Статуті ОПЕК закріплено, що «енергетична безпека учасників забезпечується на основі взаємної поваги інтересів і взаємної підтримки» (ст. 12). У документах Європейської економічної Комісії ООН (далі – ЄЕК ООН) під енергетичною безпекою розуміють: «Наявність можливості для підтримки поставок енергії навіть у період пікового попиту, мінімізація ризиків збоїв у постачанні в коротко-строковій перспективі, а також гарантоване надання необхідного обсягу ресурсів за доступними цінами в довгостроковій перспективі» [6, с. 51–52].

У межах Чиказького саміту НАТО (2012 р.) розуміння енергетичної безпеки визначалося як стабільне та надійне енергопостачання, диверсифікація маршрутів енергопостачання та постачальників (п. 52) [4].

У документах Європейського Союзу енергетична безпека і її газовий аспект мають різні розуміння. За спеціалізованим регламентом 994/2010, безпеку поставок газу розуміють «забезпеченням належного та безперебійного функціонування внутрішнього ринку природного газу, шляхом дозволу виняткових заходів, які будуть реалізовані, коли ринок вже не може забезпечити необхідну поставку» [20].

У Повідомленні Комісії Євросоюзу «Енергетична політика Європейського Союзу: взаємодія з партнерами за межами наших кордонів» (2011 р.) вона визначається як «здатність забезпечити задоволення потреб необхідної в майбутньому енергії, як за допомогою адекватних внутрішніх ресурсів за економічно прийнятних умов або зберегти як стратегічних резервів, а також заснована на доступних і стабільних зовнішніх джерелах, що доповнюють у відповідних випадках стратегічні запаси» [13].

Для Європейського Союзу в правових документах існує фактично два окремих, але пов'язаних поняття – «енергетична безпека», що включає технічну безпеку і безпеку поставок і «безпека поставок», яку розуміють як доставлення та/або продаж природного газу.

Зелена книга з енергетичної безпеки (2000 р.) надає таке визначення «енергетичної безпеки»: «надійність поставок в енергетиці має бути націлена на забезпечення ... безперервного фізичного надходження енергоносіїв на ринок за цінами, доступними для всіх споживачів (як приватного сектора, так

і промисловості)» [9]. У доктрині навіть існує думка, що у Євросоюзі під енергетичною безпекою розуміють адекватне і надійне постачання енергії для задоволення попиту. Проте з часом у межах Євросоюзу підійшли до питання енергетичної безпеки з іншої площини. Так, Комісія ЄС у своєму Повідомленні «Другий стратегічний енергетичний огляд: План дій енергетичної безпеки і солідарності ЄС» (2008 р.) зазначає про неї, як про «забезпечення більш ефективної енергетичної конкуренції і створення умов, що сприяють інвестиціям, розмаїтості і безпеці поставок, конкурентному енергетичному ринку, і є основною у досягненні цілей «20-20-20»» (п. 1) [9]. Як бачимо, тут ідеється вже про використання найбільш широкого тлумачення «energy security», що включає в себе і термін «security of energy supply» і новий елемент – «досягнення цілей «20-20-20»».

Загалом, у документах Євросоюзу широке трактування терміна «energy security» не використовується. Прийнята в Євросоюзі концепція енергетичної безпеки розуміється у вузькому сенсі і включає в себе дії, спрямовані на забезпечення фізичного захисту об'єктів енергетики та інфраструктури, насамперед від терористичних актів. Усе інше зазвичай розуміють як «security of energy supply» [19].

У доктрині міжнародного права під міжнародною енергетичною безпекою пропонують розуміти стан захищеності міжнародного співовариства від енергетичних криз, що дозволяє на основі врахування інтересів країн-споживачів, країн-виробників енергетичних ресурсів, а також транзитних країн не допустити, своєчасно усунути, мінімізувати внутрішній зовнішні загрози самостійному, сталому існуванню і розвитку держав. При цьому міжнародна енергетична безпека не існує у відриві від інших аспектів міжнародної безпеки. Так, В. Антипенко звернув увагу на той факт, що Франція втрутилася в конфлікт у Малі у 2013 р. лише тоді, коли він почав переміщатися до території, на якій знаходяться поклади урану, з якого виробляють 2/3 електроенергії на АЕС Франції [1, с. 224].

Можемо запропонувати авторське визначення енергетичної безпеки Євросоюзу у сфері природного газу як здатність забезпечити належне та безперебійне функціонування конкурентного внутрішнього ринку природного газу за допомогою адекватних внутрішніх ресурсів і інфраструктури, а також доступних і стабільних зовнішніх джерел, що може бути (в разі кризової ситуації) реалізована шляхом прийняття виняткових заходів, коли ринок вже не може забезпечити необхідну поставку, і спрямована на досягнення цілей «20-20-20».

Енергетична безпека має свої правові механізми регулювання, які можуть бути структуровані залежно від характеру правових норм і рівня суб'єктів, що встановлюють ці норми. З очевидністю можна виділяти корпоративні, національні та міжнародні механізми. Корпоративні механізми складаються в сукупності приватно-правових заходів та норм. Прикладами можуть служити угоди про постачання нафти і газу між компанією-продавцем і компа-

нісю-покупцем, договори транспортування з експлуатантами танкерів і трубопроводів. Національні механізми полягають у прийнятті та реалізації публічно-правових приписів органами державної влади. Механізми міжнародно-правового характеру висловлюють узгоджену волю суб'єктів міжнародного публічного права – держав і міжнародних організацій – і закріплюються в міжнародних договорах і актах міжнародних організацій.

Євросоюз виразно формує два виміри енергетичної безпеки (зовнішній і внутрішній). Внутрішній вимір уособлювали норми Лісабонського договору і Другого та Третього енергетичного пакетів, щодо побудови лібералізованого енергетичного ринку та свобода доступу постачальників і клієнтів до систем передання й один до одного, а зовнішній формувався на перетині норм про безпеку постачання з Лісабонського договору і інструментарію вторинного права (директиви 2004/67), норм-рекомендацій Комісію висловлених у численних Пропозиціях, договорах із третіми державами залученими до енергетичного ланцюга постачань і спроб узгоджених дій держав-членів на дипломатичній арені. У межах Зеленої Книги Комісії ЄС «Європейська стратегія щодо сталої, конкурентної та безпечної енергії» (2006 р.) було окреслено коло інструментів для такої спільної зовнішньої енергетичної політики: чітка політика щодо уabezпечення та диверсифікація джерел постачання енергії; енергетичне партнерство з виробниками, транзитними країнами та іншими міжнародними акторами (розд. 2.6) [14].

Важливим аспектом у сфері енергетичної безпеки стало схвалення Європейською Радою в грудні 2006 р. рішення про створення мережі кореспондентів, що розширила можливість для збирання інформації і стало запорукою раннього попередження про потенційні загрози для безпеки енергопостачання. У березні 2006 р. у Зеленій книзі з енергетики Комісія ЄС виступила за всеосяжну Спільну європейську енергетичну політику, підкресливши те, що зовнішній вимір енергетичної безпеки буде покращено за рахунок диверсифікованих джерел постачання і маршрутів поставок, а також ведення переговорів «єдиним європейським голосом» [18].

Другий огляд енергетичної стратегії, підготований Комісією в 2008 р., був реакцією держав-членів і Євросоюзу на дивергенції енергопостачання і суттєву залежності від імпорту. У ньому наголошувалося те, що «взаємозв'язок і солідарність на внутрішньому ринку є не тільки природною рисою інтегрованої ринкової системи, але в рівній мірі важливо, щоб зменшити індивідуальний ризик» [10]. ЄС почав готовувати цілу низку єдиних принципів для співробітництва з третіми країнами-виробниками та транзитерами природного газу. До цих принципів належать такі: передбачуваність, довготермінові інвестиції, чесний та взаємний доступ до ринків та інфраструктури.

Науковці по-різному ставляться до процесів у зовнішній енергетичній безпековій діяльності Євросоюзу. Так, І. Пашковська зазначає, що «ЄС зовніш-

ньою енергетичною політикою прагне підкорити своїм енергетичним інтересам світ і цим створити найбільш сприятливі умови для свого існування» [7, с. 51–52].

О. Володін, аналізуючи європейську інтеграцію в енергетичній сфері, стверджує, що ЄС в односторонньому порядку без урахування інтересів інших країн, що мають свої інтереси в енергетиці, екстраполяє внутрішні правила організації економічної діяльності у сфері енергетики на акти зовнішнього співробітництва з сусідніми до ЄС державами [2, с. 10]. Головною метою такої екстраполяції він називає формування керованого, контролюваного і прогнозованого економіко-правового середовища навколо ЄС і серед контрагентів ЄС. У свою чергу Т. Грабович робить висновок, що «розв'язання питань енергетичної безпеки ЄС можливо шляхом адаптації законодавства транзитних країн та країн-експортерів енергоносіїв до енергетичного права ЄС, що є елементом більш широкої політики європейської інтеграції. Крім того, таке поширення *acquis communautaire* не є інструментом, властивим лише енергетичній сфері, а застосовується до інших зовнішніх політик ЄС» [3, с. 45].

Директива 2009/73/ЕС визначає внутрішній аспект енергетичної безпеки у сфері природного газу так: «Безпека енергопостачання є одним із найважливіших елементів суспільної безпеки і, таким чином, нерозривно пов'язана з ефективним функціонуванням внутрішнього ринку газу» (п. 22), а її елементами є «поділ власності... безсумнівно, є ефективним і стабільним способом вирішити внутрішній конфлікт інтересів і забезпечення безпеки поставок» (п. 8), крім того, «повна ефективність ... незалежних рішень оператора передачі повинна бути забезпечена за допомогою конкретних додаткових правил» (п. 16) [16].

Також до внутрішнього аспекту енергетичної безпеки належить те, що «з метою розвитку конкуренції на внутрішньому ринку газу, великі непобутові клієнти повинні мати можливість обирати своїх постачальників і укладати контракти з кількома постачальниками, щоб забезпечити їх потреби газу» (п. 17). Важливим є початок імплементації питань забезпечення прав людини в рамках енергетичної безпеки [16].

У межах зовнішнього аспекту безпеки постачань газу підкреслено, що «необхідні додаткові гарантії щодо збереження безпеки поставок енергії в Співтовариство, щоб уникнути будь-яких загроз громадському порядку і громадській безпеці... і добробуту громадян Союзу. Безпека поставок енергії... вимагає, оцінку незалежності роботи мережі, рівня залежності Співтовариства та окремих держав-членів від поставок енергії з третіх країн... Тому безпеку поставок слід оцінювати у світлі фактичних обставин справи, а також... міжнародних угод між Співтовариством та третьою країною. У разі необхідності Комісія пропонується представити рекомендації по веденню переговорів відповідних угод із третіми країнами цілями вирішення питань про безпеку

поставок енергії в Співтовариство або включити необхідні питання в ході інших переговорів з цими третіми країнами» (п. 22). Із цією ж метою «при збереженні духу солідарності між державами-членами... важливо забезпечити основу для регіонального співробітництва» (п. 55). Відповідне співробітництво має включати координацію національних заходів у разі надзвичайної ситуації, що зазначені у статті 8 Директиви Ради 2004/67/ЄС від 26 квітня 2004 р. про заходи гарантування безпеки постачання природного газу; визначення та, якщо необхідно, розвиток чи модернізацію міжсистемних сполучень електроенергії і природного газу; умови і практичні аспекти надання взаємної допомоги (ст. 6 п. 2) [16].

У зовнішньому аспекті енергетичної безпеки передбачено, що Комісія повинна координувати дії щодо третіх країн, які є сумнівними постачальниками і транзитерами щодо заходів для оброблення кризових ситуацій і забезпечення стабільного надходження газу. Комісія повинна мати право розгорнути цільову групу для моніторингу потоків газу в Союз у кризових ситуаціях, в консультації з третіми країнами, що беруть участь, і там, де виникають через кризу труднощі в третіх країн, взяти на себе посередницьку роль (п. 44). Також установлено, що «умови поставки з третіх країн, не мають спотворювати конкуренцію і відповідати правилам внутрішнього ринку» (п. 45). Новелою стало право Комісії оцінювати угоди між державами-членами ЄС та третіми країнами з питань поставок газу і будівництва газової інфраструктури на предмет відповідності європейському праву. Газова координаційна група продовжила своє існування і надає допомогу Комісії і державам-членам в подоланні кризи (ст. 12) [16].

У Регламенті 994/2010 було також звернуто увагу на низку технічних аспектів – використання низкою держав у своїх звітах низькокалорійного газу, який має меншу тепловіддачу і вимагається в більших об’ємах, але у звітах цього не відображається, що вводить в оману (п. 6), потребу підключення поточних ізольованих систем у межах газового ринку ЄС (п. 14), оператор системи транспортування газу має забезпечити можливість фізичного реверсивного руху газу в трубопроводах, що з’єднують держави-члени ЄС [20].

26 квітня 2017 р. після тривалих переговорів Ради ЄС і Європарламенту була досягнута домовленість про нове регулювання безпеки постачань газу в формі Регламенту 2017/1938 Європейського Парламенту та Ради від 25 жовтня 2017 р. стосовно заходів щодо забезпечення безпеки постачання газу та скасування Регламенту (ЄС) № 994/2010. Головний зміст зміни такий: введення принципу солідарності – у разі серйозного газової кризи, держави, що межують із постраждалим членом допомагають у забезпечені поставки газу в домашні господарства і на необхідні соціальні послуги; регіональне співробітництво – діють регіональні групи сприяння спільній оцінці ризиків поставок загальній безпеці і розробляють угоди про спільні профілактичні і надзвичайні заходи; підвищення прозорості – компанії, що імпортують природний газ по-

винні повідомляти про довгострокові контракти, які мають відношення до безпеки постачанок [21].

Останнім за часом актом Євросоюзу у сфері енергетичної безпеки постачанок газу стало рішення 2017/684 Європейського Парламенту та Ради від 5 квітня 2017 р. про створення механізму обміну інформацією щодо міжурядових угод і необов’язкових документів між державами-членами та третіми країнами в галузі енергетики, скасування Рішення № 994/2012.

Рішення 2017/684 зафіксувало низку нових додаткових обов’язків. Нпасамперед було конкретизовано предмет дії рішення: міжурядові угоди, які стосуються купівлі, торгівлі, продажу, транзиту, зберігання або поставки енергії, принаймні однієї держави-члена, або будівництво чи експлуатації енергетичної інфраструктури з фізичним з’єднанням щонайменше однієї з держав-членів (п. 14). Щодо чинних угод залишився обов’язок направляти їхній текст Комісії, яка повинна оцінити відповідність праву Євросоюзу. У разі невідповідності держави-члени повинні вжити всіх необхідних заходів, щоб досягти прийнятного рішення для усунення невідповідності (п. 13). Комісія повинна зробити інформацію, яку вона отримує з міжурядових угод, доступною всім іншим державам-членам у захищений електронній формі (п. 19) [11]. Можна констатувати, що весь обсяг міжурядових угод у сфері природного газу є вже доступним Комісії, яка має змогу встановити відповідність до чинного законодавства Євросоюзу. Захищеними поки залишаються лише приватно-правові контракти.

Висновок. У межах самого Євросоюзу відбулися активні реформи, що завершилися ухваленням Лісабонського договору, який дозволив зробити правовим інструментом Спільну зовнішню політику та політику безпеки (ст. 23-41 Договору про Європейський Союз) і відповідно Євросоюз отримав можливість діяти спільно, ухвалюючи обов’язкові рішення і щодо відносин у сфері енергетики з третіми країнами. Сама по собі енергетична безпека у сфері природного газу для Євросоюзу зараз стає пов’язаною насамперед із проблемою постачання природного газу з третіх держав. Так, найбільшу загрозу для безпеки постачанок на думку Комісії ЄС полягає залежно від імпорту енергоносіїв, зокрема нафти і газу. Принципами європейської енергетичної безпеки, які зберігають своє значення і зараз, є принцип відповідальності і взаємозалежності держав-споживачів і країн-постачальників енергоресурсів; принцип диверсифікації джерел енергоресурсів; принцип безперешкодного транзиту; принцип неполітичного характеру співпраці щодо забезпечення енергетичної безпеки; принцип відповідальності держави за ризики своїх уповноважених суб’єктів; принцип об’єктивного, обґрутованого і прозорого встановлення тарифів. Забезпечення безпеки енергопостачання потребує закупівлі або виробництва енергії і, по-друге, забезпечення і підтримання відповідними заходами технічної бази кінцевих користувачів. Енергетична безпека є однією з основних цілей енергетичної політики.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Антипенко В.Ф., Антипенко А.В. Конфліктологія в міжнародному антитерористичному правотворчестві. Од.: Феникс, 2014. 404 с.
2. Володин О.Н. Основные правовые тенденции европейской интеграции в практике реализации энергетической политики ЕС: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.10 «Международное право; европейское право». Москва, 2010.
3. Грабович Т.А. Правові основи політики енергетичної безпеки ЄС. Спеціальність: 12.00.11 – міжнародне право: дис. ... кандидата юридичних наук. Од., 2016.
4. Декларація Чиказького саміту НАТО. 20.05.2012. URL: <http://www.nato.int>
5. Косов Ю.В., Маллон В. Глобальная энергетическая и экологическая безопасность в условиях современного мирового экономического кризиса. Балтийский регион. № 1. 2010. URL: <http://cyberleninka.ru>
6. Михайлов Е.Е. Сущность, основные положения и международно-правовое обеспечение международной энергетической безопасности как научной категории. Вестник Калининградского юридического института МВД России. № 3. 2011.
7. Пашковская И.Г. Энергетическая политика Европейского Союза в отношении России и новых независимых государств: монография. Москва: Проспект, 2009. 168 с.
8. COM (2002) 488 final. Communication from the Commission to the European Parliament and the Council “The Internal Market in Energy: Coordinated Measures on the Security of Energy Supply”, 11.09.2002. URL: <http://www.europarl.europa.eu>
9. COM (2008) 0781. Communication From The Commission To The European Parliament, The Council, The European Economic And Social Committee And The Committee Of The Regions. Second Strategic Energy Review An EU Energy Security And Solidarity Action Plan (2008). URL: <http://eur-lex.europa.eu>
10. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions - Second Strategic Energy Review: an EU energy security and solidarity action plan. URL: <http://eur-lex.europa.eu>
11. Decision (EU) 2017/684 of the European Parliament and of the Council of 5 April 2017 on establishing an information exchange mechanism with regard to intergovernmental agreements and non-binding instruments between Member States and third countries in the field of energy, and repealing Decision No 994/2012/EU (Text with EEA relevance.) // OJ. L 99. 12.4.2017. P. 1–9.
12. Energy Law in Europe / M. Roggenkamp, A. Ronne, C. Redgwell, I. Del Guayo (eds.). Oxford: Oxford University Press, 2001, p. 157.
13. European Commission Communication, The EU Energy Policy: Engaging with Partners beyond Our Borders” SEC (2011) 1022 final. URL: <http://eurlex.europa.eu>
14. European Commission, Green Paper - A European Strategy for Sustainable, Competitive and Secure Energy. COM (2006) 105 Final. Brussels: European Commission, March 8, 2006. URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content>
15. Ramo J. The Beijing Consensus. London: Foreign Policy Centre, 2004. URL: <http://fpc.org.uk/fsblob/244.pdf>.
16. Regulation (EU) № 994/2010 of the European Parliament and of the Council of 20 October 2010 concerning measures to safeguard security of gas supply and repealing Council Directive 2004/67/EC Text with EEA relevance // OJ. L 295. 12.11.2010. P. 1–22.
17. Riley A. Energy Security, Gas Market Liberalisation and Our Energy Relationship with Russia. European Energy Security, What Should it mean? What to do? / Ed. Christian Egenhofer, Leonid Grigoriev, Vladimir Socor, Alan Riley. ESF Working Paper № 23. 2006. P. 30–33.
18. Green Paper. A European Strategy for Sustainable, Competitive and Secure Energy (SEC(2006) 317) / COM (2006) 105 final. Brussels. 8.3.2006 URL: http://europa.eu/documents/comm/green_papers/pdf/com2006_105_en.pdf.
19. Protecting Europe: Ensuring the security of energy and transport services across the European Union, Brussels, European Commission, 2005. URL: http://ec.europa.eu/dgs/energy_transport/security/energy/index_en.htm.
20. Regulation № 994/2010 of the European Parliament and of the Council of 20 October 2010 concerning measures to safeguard security of gas supply and repealing Council Directive 2004/67/EC // OJ. L 295. 2010. P. 1.
21. Regulation (EU) 2017/1938 of the European Parliament and of the Council of 25 October 2017 concerning measures to safeguard the security of gas supply and repealing Regulation (EU) No 994/2010 (Text with EEA relevance.) // OJ. L 280. 28.10.2017. P. 1–56.